

Joop Berding

Gert Biesta, Fred Korthagen en Hildelien Verkuyl, *Pedagogisch bekeken. De rol van pedagogische idealen in het onderwijs*. Soest: Nelissen, 2002. ISBN 9024414962, 139 blz., 15,90 Euro.

Dat er op dit moment een praktijkgericht boek ter beschikking komt waarin onderwijs en pedagogische idealen op elkaar worden betrokken, is op zichzelf al van belang. Het is een indicatie van wellicht een op handen zijnde omslag in het denken over onderwijs. Nog altijd geven beheersing en outputsturing de toon

aan, maar de grenzen lijken langzamerhand in zicht. Van de laagste tot in de hoogste vormen van ons onderwijs is er ontevredenheid met het maatgevende, fabrieksmatige model. Het is tijd om (wederom) pedagogische idealen op de agenda te zetten. Als leraar praten over je inspiratiebronnen, mag weer. Dit boekje beoogt een bijdrage te leveren aan die omslag en wel vanuit het gezichtspunt van de grondslagen en praktijk van het pedagogisch handelen. De vorm die hierbij gekozen is en de manier waarop de lezer wordt meegenomen op die zoektocht is buitengewoon origineel en een verrijking van de literatuur op dit gebied.

Om te beginnen hebben de auteurs gekozen voor een gedifferentieerde en interactieve benadering. Aan het woord komen docenten uit verschillende onderwijstypes; zij vertellen over het geworstel in hún praktijk met pedagogische idealen. Het boek opent met het verhaal van een leraar die nadenkt over zijn boosheid op een leerling uit de tweede klas Individueel Voorbereidend Beroepsonderwijs; een boosheid waar hij zich over verbaast, die hij al reflecterend voor zichzelf probeert te verklaren en uiteindelijk als 'onredelijk' bestempelt. In het tweede verhaal komt een groepsleerkracht in een Jenaplanschool aan het woord die – soms tegen de klippen op - probeert een problematisch kind te laten functioneren in een tafelgroep. Niet alleen blijkt uit zijn verhaal een sterke betrokkenheid op het individuele kind en op de groep, maar ook dat in het onderwijs zelden rechttoe-rechtaan oplossingen voorhanden zijn. Hoe houd je op niet-dogmatische, flexibele manier vast aan je pedagogisch ideaal? De beperkingen die ons formele, geïnstitutionaliseerde onderwijs oplegt aan individuen, staan centraal in het verslag van een docente verpleegkunde over haar 'gevecht' met een jongvolwassene binnen de opleiding, die 'niet wil leren'. Centraal staat voor haar de vraag hoe zij deze jongeman zover kan krijgen dat hij verantwoordelijkheid voor zichzelf neemt en haar niet voortdurend voor allerlei karretjes spant. Uitgebreid gaat zij in op de gesprekken die ze met hem voert en hoe ze heen en weer wordt geslingerd tussen irritatie en geïntrigeerd zijn. Zij trekt hieruit een heel persoonlijke conclusie. Het volgende verhaal gaat in op een als problematisch ervaren leerling van 16 jaar oud in HAVO-4. De nog jonge en onervaren lerares Nederlands wordt geconfronteerd met diens 'onaangepaste' gedrag. Het botst en zij voelt zich onmachtig. Intervisie helpt haar te relativeren; hij wordt van een 'problematische' leerling een leerling 'met gebruiksaanwijzing'. Uiteindelijk komt er wat ontspanning in de relatie. In de laatste casus komt een docente verpleegkunde binnen een Regionaal Opleidings Centrum aan het woord. Zij beschrijft haar problematische relatie met een leerling die uitvalt op relationele en beroepsmatige kwaliteiten. De vraag voor de docente is een dilemma: mag ik deze leerling wel een onvoldoende geven in de wetenschap dat dit een enorme deceptie zal zijn en een blokkade voor de toekomst? Hoever gaat mijn verantwoordelijkheid? De balans slaat toch door naar het niet continueren van de opleiding, met de optie op een mogelijke terugkeer. Al reflecterend komt de docente op de vaardigheden waarover leerkrachten moeten beschikken om leerlingen adequaat te begeleiden. Wat daarbij moeilijk is, is dat geen 'geval' hetzelfde is.

Ik heb nu de vijf cases kort achter elkaar besproken, maar in het boek wordt iets bijzonders gedaan. Na elke casus wordt namelijk op een zeer toegankelijke manier pedagogisch gereflecteerd door de auteurs en een instrument aangereikt om daarmee verder te oefenen. Zo wordt naar aanleiding van het verhaal over de Jenaplanklas gereflecteerd over idealen als 'belemmerende' overtuigingen en wordt een pleidooi gehouden voor een brede uitwisseling in schoolteams. Het bouwen van een 'pedagogisch muurtje', waarbij de meest fundamentele waarden het geheel schragen, is wat dat betreft een uitstekend hulpmiddel. Dit geldt ook

voor het pedagogisch analyseschema dat helpt bij het in hiërarchie plaatsen van waarden en overtuigingen. In hun analyse komen de auteurs met flinke stukken 'klassieke' maar bepaald niet breed gedeelde pedagogiek op de proppen. Als zij zeggen: 'De eerste stap is ...: zelfkennis opdoen, weten wie je zelf bent en wat je zelf wilt' (p. 44), horen we daarin de echo van het welbekende 'Ken uzelf' en van het adagium uit Salzmanns 'Mierenboekje': 'Voed uzelf op!' Als zij stellen: 'Het kind beschikt eveneens over kwaliteiten, die zeker niet van minder waarde zijn dan die van de volwassene. Het kind heeft weliswaar een geringere ervaringsbasis, maar dat kan ook een voordeel zijn' (p. 45), dan is het bijna letterlijk Janusz Korczak die hier aan het woord is.

Aan de hand van dit soort overwegingen en principes wordt de lezer meegenomen en gedwongen na te denken over de vraag: wat betekent het eigenlijk een 'professional' te zijn? Mag ik ook nog 'persoon' zijn en wat is dan het verschil? (p. 61) Uitgebreid wordt stilgestaan bij het onderwerp 'reflectie' (volgens sommigen hét kernpunt van professionaliteit en daarmee ook van opleiding en begeleiding (vergelijk Vandenberghe & Kelchtermans, 2002, *Leraren die leren om professioneel te blijven leren: kanttekeningen over context, Pedagogische Studiën, 79, 339-351*). Modelmatig wordt dit weergegeven in een op John Dewey geïnspireerde 'reflectiespiraal'. Het dagelijkse handelen stukt, omdat de leraar wordt geconfronteerd met een afwijking van de routine: een leerling die niet meedoet, die plotsklaps 'niet wil leren'. Wat is hier aan de hand? Hoe moet ik reageren? Al denkend zet de leraar een aantal mogelijkheden op een rij en probeert er een in de werkelijkheid uit. De reactie daarop geeft aan of de richting goed was en of er een basis is het 'normale' handelen weer te hernemen. Deze reflectieve benadering is een fraaie toepassing van systematisch, probleemgeoriënteerd denken (Zie Berding, 1999, *De participatiepedagogiek van John Dewey. Opvoeding, ervaring en curriculum*. Leiden: DSWO Press.)

Ten slotte wordt naar aanleiding van de laatste casus uitgebreid ingegaan op een relatief nieuwe vorm van begeleiding van leraren, namelijk het collegiaal ondersteund leren. Dit is een variant op intervisie waarbij kleine groepjes periodiek ook in groter verband bijeenkomen en scholing krijgen. Het is een interessante benadering, omdat deze mogelijkheden biedt 'the best of both worlds', intervisie en scholing/training, te verenigen. In hun epiloog staan de auteurs nog eens stil bij de waarde van reflectie, bij de tijdsinvestering die dit vraagt en bij de noodzaak van pedagogisch management van onderwijsinstellingen.

Het boek maakt een interessante dubbelslag: het is zowel een procesbeschrijving van de wijze waarop een aantal docenten al reflecterend en in samenspraak met 'derden' zich heeft georiënteerd op (hun) pedagogische idealen, als een inhoudelijk en methodisch boek waarin opleiders en begeleiders van (toekomstige) leraren veel van hun gading vinden. Het boek doet wel een beroep op de lezer/gebruiker: je moet bereid en in staat zijn je beroepspraktijk als een waardengeladen, problematische en dilemma's omringende omgeving te zien, waarin weinig zaken routineus voortgang vinden. 'Gelukkig' is in het onderwijs wel van een dergelijke omgeving sprake. Het is juist het bestaansrecht en belang van dit boek. Eén enkele opmerking tot slot over de titel: uit de vaak indringende en zelfkritische beschrijvingen blijkt dat deze docenten zichzelf niet percipiëren als 'neutrale' observatoren die iets pedagogisch 'bekijken', maar als volop betrokkenen, participanten dus, bij het ontwikkelingsproces van hun leerlingen. Wat mij betreft had de titel zodoende mogen luiden 'pedagogisch betrokken'. Dit doet aan de inhoud niets af; het boek zij van harte aanbevolen aan opleiders en begeleiders en uiteraard ook aan (toekomstige) leraren.